

ПОЛІТИЧНИЙ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ, РОЗМЕЖУВАННЯ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC VECTORS OF STATE DEVELOPMENT: ESSENCE, DIFFERENTIATION AND THEORETICAL ASPECTS OF THE RELATIONSHIP

Садовий Ю.В.,

аспірант кафедри політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті на теоретичному рівні з'ясовано сутність, а також параметри розмежування й аспекти взаємозв'язку політичного і соціально-економічного векторів розвитку держави. Це зроблено в контексті припущення, що розуміння та систематизація параметрів, чинників і наслідків політичного й соціально-економічного векторів розвитку держави мають прогностичне та світоглядне значення, оскільки можуть відігравати важливу роль у виборі моделей розвитку тих чи інших держав. Продемонстровано, що політичний (політико-інституційний) і економічний (соціально-економічний) розвиток держави можуть по-різному розмежовуватись, поєднуватись, комбінуватись та переплітатись. На цій основі виокремлено різні варіанти та підходи до наповнення змістом політичного та соціально-економічного векторів розвитку держави, а відтак і цілу палітру опцій їхньої взаємодії. Констатовано, що одні групи підходів фокусуються на первинності соціально-економічного розвитку держави, інші – на приматі політичного розвитку держави, і лише деякі – на доцільності їхньої одночасної паралелізації, але жоден з підходів не становить консолідованої й еталонної моделі державного розвитку. Основне пояснення віднайдено у тому факті, що патерни взаємозв'язку демократії (чи автократії) і ймовірного соціально-економічного розвитку доцільно вирізняти у процесуально-транзитивному та динамічному ключах. Як наслідок, динаміка взаємозв'язку різних варіантів політичного (або інституційно-політичного) та економічного (або соціально-економічного) розвитку держави може бути дуже різною і тут немає якогось єдиного шаблону чи стандарту, а натомість є залежність від контексту й вхідних умов державного розвитку. З цього слідує, що кожній окремій державі потрібно враховувати як політичні, так і соціально-економічні ресурси розвитку, а також різні інші чинники.

Ключові слова: держава, розвиток держави, політичний розвиток, соціально-економічний розвиток, політичні інститути, модернізація, демократія.

The article theoretically clarifies the essence, as well as the parameters of the differentiation and aspects of the relationship between political and socio-economic vectors of state development. This is done in the context of the assumption that the understanding and systematization of the parameters, factors and consequences of political and socio-economic vectors of state development have prognostic and worldview significance, since they can play an important role in the choice of development models of certain states. The author demonstrates that political (political-institutional) and economic (socio-economic) development of state can be differentiated, combined and intertwined in different ways. On this basis, various options and approaches to filling political and socio-economic vectors of state development with various content, and thus a whole palette of options for their interaction are distinguished. The researcher states that some groups of approaches focus on the primacy of socio-economic development of state, others ones – on the primacy of political development of state, and only some of them – on the expediency of their simultaneous parallelization, but none of the approaches constitutes a consolidated and reference model of state development. The main explanation is found in the fact that patterns of the relationship between democracy (or autocracy) and probable socio-economic development should be distinguished in procedural, transitive and dynamic terms. As a result, the dynamics of the interrelationship between various options of political (or institutional-political) and economic (or socio-economic) development of state can be very different ones and there is no single template or standard here, but instead there is a dependence on the context and input conditions of state development. It follows that each separate state needs to take into account both political and socio-economic development resources, as well as various other factors.

Key words: state, state development, political development, socio-economic development, political institutions, modernization, democracy.

Постановка проблеми. Функціонування держави (чи її адміністративно-територіальних одиниць на всіх рівнях урядування) та наддержавних утворень неодмінно визначається параметрами і векторами минулого, чинного й очікуваного розвитку, зокрема політичного й соціально-економічного. Це, своєю чергою, впливає на те, як та чи інша держава окреслюється і сприймається на тлі інших держав, а тому тематика політичного і соці-

ально-економічного розвитку держави безумовно є порівняльною. Важливість цієї проблематики посилюється за рахунок того, що розуміння та систематизація параметрів, чинників і наслідків політичного й соціально-економічного векторів розвитку держави мають прогностичне та світоглядне значення, адже їхнє врахування й усвідомлення може відігравати важливу роль у виборі моделей розвитку як конкретно аналізованих, так

і інших держав. Особливо ж це актуалізується тим фактом, що розвиток держави – це багатоскладова і різновекторна тематика, а такі її складові як політичний (або політико-інституційний) та економічний (або соціально-економічний) розвиток держави можуть по-різному розмежовуватись, поєднуватись, комбінуватись і переплітатись. Відповідно, дослідницької уваги (як і раніше, так і поточно) заслуговує проблематика теоретичних аспектів взаємозв'язку політичного та соціально-економічного векторів розвитку держави.

Аналіз досліджень і публікацій та виділення невіршених частин проблеми. Заявлена дослідницька тематика доволі тривалий час знаходиться у фокусі уваги цілої низки науковців, які її розглядають під різними поглядами, зокрема винятково інституційно чи політично, винятково соціально-економічно або ж через комбінування цих векторів розуміння розвитку держави. Це можемо бачити у доробках таких вчених, як Б. Буено де Мескіта, Дж. Даунс, Х. Рут, Дж. Морров, Р. Сіверсон та А. Сміт [1–4], Е. Буено де Мескіта [5], Д. Геллер [6], Н. ДеВотта [7], А. Ескобар [8], С. Ліпсет, О. Лакін та Н. Смелзер [9–11], А. Пшеворські, Ф. Лімонгі, М. Альварез та Х. Чейбуб [12–16], А. Сен [17], Ф. Фукуяма [18], Д. Халворсон [19], С. Хантінгтон [20; 21] й інші. Рефлексуючи щодо ідей, які пропонують, аргументують чи спростовують перелічені й інші дослідники, а також з приводу емпіричних виявів політичного та соціально-економічного розвитку в цілій низці країн і регіонів світі, у цій статті здійснено спробу чергової систематизації проблематики сутності, розмежування та взаємозв'язків політичного і соціально-економічного векторів розвитку держави, принаймні концептуально та теоретично.

Формулювання цілей статті. Статтю сконфігуровано таким чином, щоб розробити та перевірити наскрізну дихотомію з-поміж такими категоріями чи сутностями, як політичний розвиток і соціально-економічний розвиток держави, а вже на цій підставі з'ясувати або уточнити сутність, розмежування й аспекти взаємозв'язку різних векторів розвитку держави. Запропонована дихотомія у статті комбінуватиметься за рахунок концепту держави розвитку, який дозволяє простежити різні варіанти розмежування і взаємозв'язку політичного й соціально-економічного векторів розвитку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаємо розгляд означеної в статті проблематики з загального (у соціальних науках) розуміння феномена розвитку держави як комплексу різних процесів формування і змін у державі, пов'язаних з переходом від однієї сутності, якості чи стану до інших або ж, інакше кажучи, від «старої» (чи попередньої) до «нової» (чи наступної) форм функціонування держави. Оскільки держава апри-

орно є сутністю політичною (або інституційно-політичною) та соціально-економічною, то цілком очевидно, що її розвиток неодмінно доцільно розглядати у категоріях політичних і соціально-економічних. Відповідно, розвиток держави чи державний розвиток потрібно розподіляти передусім на політичний (інституційно-політичний) та соціально-економічний. Однак вони (у контексті розуміння розвитку як системної зміни) зовсім не обов'язково відбуваються синхронізовано чи паралельно, адже можуть мати місце послідовно та відокремлено. Більше того, нерідко трапляється і так, що та чи інша держава розвивається соціально-економічно, але стагнує чи хоча б залишається в тому самому стані політично, або навпаки. Саме це і дозволяє виділяти та враховувати базову концептуально важливу дихотомію державного розвитку – його розподіл на політичний (інституційно-політичний) і соціально-економічний.

Політичний розвиток – це найперше різні об'єктивні зміни у політичному чи суспільно-політичному житті певної держави, а також розмаїті характеристики цього процесу. Інакше кажучи, політичний розвиток держави – це перехід від одного політичного (суспільно-політичного чи інституційно-політичного) стану держави до іншого. Причому цей процес може відбуватись у напрямі від менш якісного до більш досконалого, від простішого до складнішого, від неефективного до ефективного тощо, і навпаки. Часто атрибутами політичного розвитку вчені вважають зміну типу і сутності політичної культури, політичного режиму (від автократії до демократії чи навпаки), форми і системи правління (від монархії до республіки та їхніх окремих різновидів), які неодмінно супроводжуються трансформацією форм і методів політичної діяльності влади, громадян, виборців тощо. З цього слідує, що політичний розвиток постає своєрідною відповіддю держави та цілої політичної системи на заходи з пристосування до нових цілей суспільно-політичного характеру, в тім числі за рахунок формування чи усунення тих або інших політичних інститутів і встановлення нових каналів взаємозв'язку між владою та суспільством.

Враховуючи це, чимало дослідників намагаються окреслити сутність та спрямування політичного розвитку держави крізь призму теорії політичної модернізації чи принаймні зазначають, що вона є визначальною і спрямовуючою у політичному розвитку. За такою логікою виявом політичної модернізації як чинника політичного розвитку держави може, наприклад, слугувати транзит політичного режиму держави від автократичного до демократичного або ланцюг змін, які роблять політичні інститути більш представницькими і демократичними тощо. Однак не виключеним є і зворотний процес (котрий звісно не

іменують політичною модернізацією), коли політичний режим тієї чи іншої держави стає менш демократичним або взагалі трансформується з демократичного в гібридний чи автократичний. Відповідно, політичний розвиток не доцільно трактувати як прямий синонім політичної модернізації/демократизації, адже перший зовсім не обов'язково є одновекторним і фіналізованим вибором та/чи консолідацією демократії. Навіть більше, оскільки сьогодні все частіше висловлюється думка, що політичний розвиток ніколи не завершується, принаймні в тому сенсі, що історія не може припинити свій рух.

Розвиваючи цю логіку, вартує підтримати ідею, що політичний розвиток держави – це процес, що має або може мати декілька еволюційних опцій та альтернатив, вибір і перевірка/застосування яких на практиці залежать від цілого масиву чинників, що впливають на суспільно-політичні процеси в державі. Інакше кажучи, політичний розвиток держави не має і навіть не може мати єдинозаданого алгоритму й ідеального шаблону, оскільки він здійснюється нелінійно (інколи, хоча не обов'язково, циклічно чи хвилеподібно) та дискретно. На практиці це виявляється у тому, що політичний розвиток держави характеризується дуже різними та складно систематизованими шляхами й формами (в тому числі через революції, контр-революції, еволюції, реформи, контр-реформи, рефолуції тощо) з різними реальними політичними та соціально-економічними результатами. У доповнення, різні форми політичного розвитку держави можуть мати різні наслідки в різних часових, територіальних і географічних рамках, у тому числі в різних державах і навіть у тій самій державі. Доповнюється це й тим, що різні форми політичного розвитку держави відбуваються/супроводжуються в умовах політичної стабільності чи нестабільності, зокрема політичних та інституційних конфліктів і криз або навіть воєн. Все залежить від того, що є основним рушієм політичних змін та політичного розвитку в тій чи іншій державі, зокрема різні політичні системи, інститути та міжінституційні відносини і їхні ефекти, різні системи суспільно-політичних цінностей і моделі політичної поведінки й культури, різні функціональні аспекти взаємодії держави та громадянського суспільства, різні історичні, внутрішні, зовнішні й екзогенні чинники та шоки або ж усі ці чинники одночасно й разом взяті тощо. З цього чітко слідує, що про політичний розвиток держави доречно говорити як про незворотний процес, але і у вузькому сенсі (передусім як про розвиток політичних інститутів і систем, установок і цінностей, які формують систему політичної влади і ставлення до неї суспільства), і в широкому сенсі (як про те саме, а також про політичну культуру та суспільно-політичні настрої тощо).

Альтернативність політичного розвитку держави особливо посилюється на тлі його соціально-економічних наслідків або соціально-економічного розвитку держави як такого. Річ у тому, що залежно (або незалежно) від параметрів і опцій політичного розвитку держави (а також їхньої мінливості та зміни) соціальна й економічна сфери держави можуть змінюватись повільно чи інтенсивно, а можуть і взагалі не змінюватись. Це особливо важливо у тому випадку, коли та чи інша держава перебуває в системному транзиті, тобто тоді коли внаслідок внутрішніх і зовнішніх чинників їй доводиться або ж доцільно реформуватись і політично, і соціально-економічно. Адже у такому випадку не кожна держава і її керівництво можуть чи навіть наважуються на одночасні реформи і підтримку політичного та соціально-економічного розвитку. Відповідно, одні держави більшу увагу в такому випадку приділяють політичному розвитку і модернізації (демократизації), інші держави натомість фокусуються на соціально-економічній модернізації і розвитку за рахунок автократизації або відсутності поступу демократії, й лише невелика кількість держав має ресурси та можливості задля одночасного політичного та соціально-економічного розвитку і модернізації тощо. Приміром, це було властиво для деяких країн Центрально-Східної Європи в 1990-х роках, зокрема у рамках логіки подолання так званої «дилеми одночасності», коли країни регіону робили одночасні політичні, соціально-економічні, громадянські і системні реформи. А це, своєю чергою, зумовлює чи може зумовлювати найрізноманітніші політичні та соціально-економічні ефекти й наслідки розвитку держави.

Саме у цьому контексті окрему увагу доцільно приділити розумінню суті соціально-економічного розвитку держави, що може бути розглянутий окремішньо або в прив'язці до політичного розвитку. Загальновідомо, що економічний або соціально-економічний розвиток держави – це транзит від одного типу, моделі й етапу розвитку економіки і соціального сектора до іншого, при якому на новому етапі чи в новій соціально-економічній моделі зростає виготовлення тих самих (що й раніше) товарів, продуктів та послуг, однак паралельно з цим відбувається виробництво й зовсім нових товарів, продуктів і послуг, зокрема з використанням нових технологій і в рамках нової логіки доцільності їхнього виробництва. Через це своїм наслідком соціально-економічний розвиток неодмінно має вдосконалене та розширене соціальне й економічне відтворення, структурні, якісні та кількісні зміни в економічній і соціальній сферах, зокрема у форматі розвитку грамотності, освіти, науки, культури, людського, соціального та фінансового капіталу, рівня та якості життя тощо. Інакше кажучи, якщо соціально-економіч-

ний розвиток держави відбувається у форматі приросту соціальних й економічних показників, то це може навіть слугувати достатньою причиною вважати розвиток соціально-економічною модернізацією, хоча останнім часом економісти все більше і більше апелюють до скорочення бідності як ключового результату соціально-економічного розвитку [22, с. 89–97; 23, с. 3]. Приріст же в соціально-економічному секторі місце має тоді, коли економічний добробут та якість життя народу, регіону, місцевої громади чи окремої людини, а також в цілому держави покращуються відповідно до поставлених цілей і завдань [24, с. 5].

На цьому тлі, особливо в контексті зіставлення з політичним розвитком держави, розрізнення потребують категорії соціально-економічного розвитку та соціально-економічного зростання. Річ у тім, що соціально-економічний розвиток – це процес, драйвером якого передусім є політика й урядування або, інакше кажучи, політичне втручання держави, спрямоване на покращення добробуту людей на тлі усталених суспільних відносин [24, с. 5]. А натомість соціально-економічне зростання (як одна з частин соціально-економічного розвитку) – це процес, в основі якого лежить продуктивність ринку, економічна свобода і/чи зростання ВВП/ВНП [17], хоча зростання показників останніх не обов'язково ведуть до покращення якості життя [25, с. 3–4]. З огляду на це, соціально-економічний розвиток може відбуватись і відбувається по-різному залежно від тих чи інших історично-сформованих і наявних соціально-економічних та суспільно-політичних умов, а також технологічних укладів певної держави чи регіону. Саме в цьому і виявляється «ядро» взаємозв'язку політичного й соціально-економічного розвитку держави [8], особливо якщо останній трактувати більш статично і так, ніби він зумовлений головню зовнішніми (неекономічними) чинниками [26].

Водночас загальновідомо, що немає єдиного алгоритму взаємозв'язку політичного та соціально-економічного розвитку держави, адже ці процеси є чи можуть бути дуже багатоплановими й різновекторними, а тому варіанти їхнього поєднання (чи непоєднання) ще більш розмаїті. Це особливо вірно, зважаючи на багатшаровість розуміння соціально-економічного розвитку та його умов і складових, серед яких різні вчені виокремлюють: позитивні якісні зміни в соціумі й економіці; економічне зростання і структурні зрушення в економіці; нововведення у виробництві, продукції, послугах, управлінні й економіці загалом; створення сектора інноваційної економіки; зростання продуктивності праці і якості життя населення тощо. А вже власне на всі ці складові соціально-економічного розвитку по-різному впливають параметри політичного (інституційно-політичного) розвитку держави.

Хоча соціально-економічний розвиток держави традиційно (незалежно від його моделі) характеризується зростанням вартості та якості соціального і людського капіталу за рахунок самовідтворення й інвестицій, низьким рівнем корупції або його зниженням, ефективним управлінням/урядуванням або ж його зростанням, збільшенням або високим рівнем конкурентоспроможності економіки та ВВП/ВНП у довгостроковій перспективі, а тому й неодмінно підвищенням якості життя населення тощо. Тим не менше, це не означає, що рівень соціально-економічного розвитку різних держав є ідентичним, оскільки, з одного боку, виокремлюють розвинені країни, країни, що розвиваються, та слаборозвинені країни, а з іншого боку – країни з доіндустріальною, індустріальною, змішаною і постіндустріальною економікою та країни з економікою знань тощо. Саме тип і наслідки соціально-економічного розвитку тієї чи іншої держави залежать або можуть залежати від опцій і параметрів політичного (інституційно-політичного) розвитку цієї держави.

З цього приводу в політичній науці, економіці і політичній економії є різні підходи щодо трактування й окреслення варіантів взаємозв'язку політичного та соціально-економічного розвитку держави чи, значно вужче кажучи, можливої політичної модернізації (демократизації чи її відсутності і натомість автократизації) та можливої соціально-економічної модернізації. Відтак чи не основної уваги в цьому контексті набуває проблематика розмаїття взаємовпливів соціально-економічного розвитку і зростання, з одного боку, та демократії/демократизації чи натомість їх відсутності внаслідок автократії/автократизації, з іншого боку. Так, одна група дослідників (С. Ліпсет, Н. Смелзер [9–11] та їхні послідовники [27; 28]), які є прихильниками так званого модернізаційного підходу, констатують, що соціально-економічний (чи просто економічний) розвиток і зростання безумовно приводять до політичної модернізації і демократії, тому соціально-економічний розвиток держави повинен бути на першому місці, а демократія – на другому. Натомість друга група дослідників, серед яких найбільш знаковою є постать С. Хантінгтона [20; 21], будучи представниками так званого процесуального підходу, на противагу виходять із альтернативного зауваження, що розвиток демократії – це передусім «процес». Відповідно, соціально-економічний розвиток держави не обов'язково завершується демократизацією, оскільки буває, що він завершується політичним занепадом. Натомість, зазначає С. Хантінгтон, трапляється і так, що політична система в умовах нестабільності ефективніше зміщується в бік демократії – тобто до її інституціоналізації і консолідації. Розвивають чи розширюють цю ідею такі супротивники модернізаційного

підходу, як Б. Буено де Мескіта та Дж. Даунс та їхні послідовники/учні [1–4], зокрема Е. Буено де Мескіта [5], які обґрунтовують, що результати соціально-економічного розвитку далеко не всіх країн світу ведуть до демократії. Натомість авторитарні режими часто демонструють, що вони можуть користуватись перевагами соціально-економічного розвитку (навіть у формі соціально-економічної модернізації), з одного боку, і видимо сторонитися політичної лібералізації, з іншого боку. Ще одна група дослідників, які головне є теоретиками так званого демократизаційного підходу, дотримуються цілком контрарерсійної позиції, оскільки стверджують, що демократія повинна бути на першому місці, а соціально-економічний розвиток – на другому. Пояснення, яке наводять вчені, полягає у тому, що демократичні країни постійно випереджають недемократичні країни за показниками економічного розвитку/зростання та соціального благополуччя, а тому «просування»/промоція демократії в перехідних країнах повинна відбуватись хоча би до моменту реального «запуску» соціально-економічного розвитку (якщо ці процеси не відбуваються паралельно). Нарешті, окремі науковці, наприклад, А. Пшеворські та Ф. Лімонгі [12–16], наголошують, що хоча політика впливає на соціально-економічні показники, все-таки вплив типу політичного режиму (демократичного чи авторитарного) не обов'язковий у зрізі соціально-економічного розвитку і його показників, оскільки людям не відомо, чи демократія або авторитарія дійсно покращує/обмежує економічний розвиток.

Як продемонстровано вище, наслідки взаємозв'язку політичного і соціально-економічного розвитку (модернізації або ж її відсутності) держави можуть бути найрізноманітнішими, причому як позитивними, так і негативними. У цьому сенсі особливої уваги потребує специфічна логіка, яку дуже давно описав С. Хантінгтон і яку цей дослідник окреслив феноменом «політичного розпаду» [20]. Особливість виявляється у тому, що йдеться про політичний хаос та безлад (або політичну нестабільність), зумовлені не внаслідок відсутності політичної модернізації як такої, а внаслідок соціально-економічної модернізації, що розвивається швидше, ніж політична (демократична) й інституційна модернізація і в підсумку не веде до політичної модернізації. На перший погляд це видається дивним, однак, з іншого боку, чи дуже багато випадків демократизації ми знаємо як прямий наслідок інтенсифікованої соціально-економічної модернізації. Насправді ж таких кейсів зовсім небагато і вони, наприклад, представлені свого часу в Чилі, а також у так званих «азійських тиграх» (Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань). Натомість всі інші країни Азії, які хотіли і пробували наслідувати логіку «азій-

ських тигрів» – так звані «азійські тигренята» (В'єтнам, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни), а також Об'єднані Арабські Емірати і Бангладеш [29–32], – не зуміли досягнути тих самих результатів у політичному сенсі (тобто достатньо демократизуватись) [33]. Що ж стосується логіки розвитку сучасних західних демократій, то в них ситуація ще інша, оскільки в них свого часу відбувалась хвилеподібна (і взаємнонавздогінна) модернізація як соціально-економічного, так і політичного секторів держави.

С. Хантінгтон ж каже про проблему, коли соціально-економічна модернізація (розвиток) держави не призводить до комбінування політичного універсалізму (замість партикуляризму), національної інтеграції (національного будівництва), демократизації (замість авторитарії як ресурсу соціально-економічної модернізації) та мобілізації (політичної участі громадян) [20, с. 393], що є найчастішою ознакою більшості сучасних авторитарій. У підсумку це вказує нерівномірність і нелінійність взаємозв'язку соціально-економічного та політичного/інституційного розвитку держави як такої. Хоча одні держави здатні втримувати соціально-економічний прогрес навіть у випадку політичної нестабільності, а натомість інші держави навіть у випадку політичної стабільності є соціально-економічно неефективними [6, с. 45; 18, с. 139]. Інструментально це може виявлятися за логікою, коли політичні інститути не можуть змінитись чи адаптуватись, зокрема коли вони постають зовсім чи майже непотрібними через соціальні та/чи економічні зміни в державі. Хоча, на противагу, багато що залежить і від типу політичної культури в тій чи іншій державі, адже якщо політичних інститутів у стійкій та розвиненій формі в тій чи іншій державі ще не було, то їхнє ослаблення є меншою проблемою, ніж в аналогічній державі з попередньо стійкими політичними інститутами [19, с. 19].

Але загалом цілком очевидно, що соціально-економічні чинники розвитку можуть сприяти як політичному розвитку (в тому числі політичній модернізації та демократизації) держави, так і політичному занепаду націй. Це особливо видно на тлі сучасних глобалізаційних процесів, адже, приміром, зовнішні актори і сили, зокрема іноземні уряди, міжурядові або неурядові організації, транснаціональні корпорації і навіть фінансові потоки, впливають чи принаймні можуть впливати на стабільність національних урядів і цілих політичних систем через протилежні соціальні інститути та економічні інтереси, а також через їхнє зіставлення на національному та наднаціональному/міжнародному рівнях. За такою логікою для того, щоби бути стабільними, урядові процедури й політичні інституції повинні зберігати свою автономію та бути стійкими до

зовнішніх агентів і шоків [200, с. 402]. Але, на противагу, соціально-економічні сили, які свого часу встановили політичну стабільність в певній державі, можуть змінитися чи навіть зникнути, що призведе чи може призвести до внутрішньої нестабільності і відтак зміни опцій політичного розвитку [18, с. 139]. Причому виявів таких процесів було і може бути чимало. Зокрема, з одного боку, до політичної дестабілізації може призвести перехід від економіки, заснованої на сільському господарстві, до економіки, заснованої на виробництві, а також безумовно крах будь-якої моделі соціально-економічного розвитку. Натомість стабілізувати або дестабілізувати політичну ситуацію можуть соціально-економічні зміни, наслідком яких є розвиток грамотності і приватного підприємництва, – і тут все залежить від моделі та формату політичного розвитку й того, як на цей розвиток впливає виникнення нових соціально-економічних або суспільно-політичних ідей. Буває і навпаки, що політичний розвиток, зокрема розвиток політичних інститутів та систем урядування, веде до політичної, а згодом і соціально-економічної дестабілізації в державі, зокрема за рахунок зростання конфліктогенності політичних та міжінституційних відносин [7; 34]. З іншого боку, політичне насильство і насильство загалом (або, ширше кажучи, політична нестабільність) зовсім не завжди є умовою чи причиною «політичного розпаду», адже після подолання періодів політичної нестабільності і політичний, і соціально-економічний розвиток тієї чи іншої держави може продовжуватись [35]. Простіше кажучи, це означає, що політична дестабілізація не рівнозначна

й не обов'язково призводить до соціально-економічної дестабілізації, і навпаки.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Загалом на цій підставі в статті потрібно констатувати, що попри наявність різних підходів до окреслення взаємозв'язку політичного (інституційно-політичного) та соціально-економічного розвитку держави патерни взаємозв'язку демократії (чи автократії) і ймовірного соціально-економічного розвитку (зростання) доцільно вирізняти у процесуально-транзитивному та динамічному ключі. Наприклад, в ситуації переходу до демократії соціально-економічний розвиток у рамках демократизації може знижуватися на ранніх стадіях політичного транзиту, однак може зростати (або не зростати) на пізніших стадіях політичного транзиту. Інакше кажучи, це означає, що «перехідній» або «мінімальній» демократії чи так званому гібридному політичному режиму соціально-економічне зростання може бути зовсім не притаманним, проте воно може бути властиве консолідованій демократії. Хоча, з іншого боку, соціально-економічний розвиток і навіть модернізація може відбуватись і в умовах автократичного політичного режиму, який (як наслідок цього) зовсім не демократизується. Загалом це означає, що динаміка взаємозв'язку варіантів політичного (інституційно-політичного) та соціально-економічного розвитку держави може бути дуже різною і тут немає якогось єдиного шаблону чи стандарту. А тому кожній окремій державі потрібно зважати як на політичні, так і на соціально-економічні ресурси розвитку, а також на різні інші чинники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bueno de Mesquita B., Downs G. Development and Democracy. *Foreign Affairs*. 2005. Vol. 84. No. 5. P. 77-86.
2. Bueno de Mesquita B., Morrow J., Siverson R., Smith A. Political Competition and Economic Growth. *Journal of Democracy*. 2001. Vol. 12. No. 1. P. 58-72.
3. Bueno de Mesquita B., Root H. When Bad Economics is Good Politics // Bueno de Mesquita B., Root H. *Governing for Prosperity*. Yale University Press, 2000. P. 1-16.
4. Bueno de Mesquita B., Smith A. *Political Development and the Threat of Revolution: Unpublished Manuscript*. New York University, 2006.
5. Bueno de Mesquita E. *Political Economy for Public Policy*. Princeton University Press, 2016. 401 p.
6. Geller D. Economic Modernization and Political Instability: A Casual Analysis of Bureaucratic-Authoritarianism. *The Western Political Quarterly*. 1982. Vol. 35. No. 1. P. 33-49.
7. DeVotta N. Sri Lanka in 2004: Enduring Political Decay and a Failing Peace Process. *Asian Survey*. 2005. Vol. 15. No. 1. P. 98-104.
8. Escobar A. Power and Visibility: Development and the Invention and Management of the Third World. *Cultural Anthropology*. 1988. Vol. 3. No. 4. P. 428-443.
9. Lipset S. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*. 1959. Vol. 53. No. 1. P. 69-105.
10. Lipset S., Lakin O. *The Democratic Century*. Norman: University of Oklahoma Press, 2004. 478 p.
11. Lipset S., Smelser N. *Social Structure and Mobility in Economic Development*. 1966. Routledge & K. Paul, 1966. 399 p.
12. Przeworski A. *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 210 p.
13. Przeworski A. *The State and the Economy Under Capitalism*. New York: Harwood Academic Publishers, 1990. 126 p.

14. Przeworski A., Alvarez M., Cheibub J., Limongi F. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 321 p.
15. Przeworski A., Limongi F. Modernization: Theories and Facts. *World Politics*. 1997. Vol. 49. No. 2. P. 155-183.
16. Przeworski A., Limongi F. Political Regimes and Economic Growth. *Journal of Economic Perspectives*. 1993. Vol. 7. No. 3. P. 51-69.
17. Sen A. Development: Which Way Now?. *Economic Journal*. 1983. Vol. 93. No. 372. P. 745-762.
18. Fukuyama F. *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011. 631 p.
19. Halvorson D. *States of Disorder: Understanding State Failure and Intervention in the Periphery*. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2013. 208 p.
20. Huntington S. Political Development and Political Decay. *World Politics*. 1965. Vol. 17. No. 3. P. 386-430.
21. Huntington S. *Political Order in Changing Societies*. University Press, 1968. 488 p.
22. Finnemore M. *National Interests in International Society*. Cornell University Press, 1996. 154 p.
23. Jaffee D. *Levels of Socio-economic Development Theory*. Westport and London: Praeger, 1998. 226 p.
24. Seidman K. *Economic Development Finance*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005. 493 p.
25. Greenwood D., Holt R. *Local Economic Development in the 21st Century*. Armonk and London: M. E. Sharpe, 2010. 215 p.
26. Schumpeter J., Backhaus U. The Theory of Economic Development // *Joseph Alois Schumpeter: Entrepreneurship, Style and Vision* (ed. by J. Backhaus). New York: Springer, 2003. P. 61-116.
27. Diamond L. Thinking About Hybrid Regimes. *Journal of Democracy*. 2002. Vol. 13. No. 2. P. 21-35.
28. Zakaria F. The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*. 1997. Vol. 76. No. 6. P. 22-43.
29. Bezanson K. Tiger Cubs at the Crossroads: Some Policy Issues Facing Vietnam. *IDS Bulletin*. 1998. Vol. 29. No. 3. P. 43-50.
30. Garber J. There could be a new "Asian Tiger". Here's why. *World Economic Forum*. April 11, 2017. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2017/04/bangladesh-could-be-a-new-asian-tiger-heres-why>
31. Heng P., Niblock S. Rise of the 'Tiger Cub' Economies: An Empirical Investigation of Southeast Asian Stock Market Efficiency. *International Journal of Economics and Business Research*. 2014. Vol. 8. No. 4. P. 474-489.
32. Kumar A., Khanna S. Are the Bourses of India and Asian Tiger Cubs Inter Linked?. *Thailand and The World Economy*. 2022. Vol. 40. No. 2. P. 102-126.
33. Lau L., Park J. Productivity Lessons for Asia's Tiger Cubs. *East Asia Forum Quarterly*. 2015. Vol. 7. No. 4. P. 39-40.
34. Gillis J. Political Decay and the European Revolutions, 1789-1848. *World Politics*. 1970. Vol. 22. No. 3. P. 344-370.
35. Cohen Y., Brown B., Orgnaski A. The Paradoxical Nature of State Making: The Violent Creation of Order. *The American Political Science Review*. 1981. Vol. 75. No. 4. P. 901-910.